

УДК 321:004.5

АНАЛІЗ ПЕРЕДОВОГО СВІТОВОГО ДОСВІДУ Е-УРЯДУВАННЯ THE ANALYSIS OF THE WORLD'S BEST E-GOVERNMENT EXPERIENCE

Трофименко О.Г.,
*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті досліджено сучасний досвід впровадження е-урядування в передових країнах з метою подальшого виявлення кращих практик для України. Виявлено глобальні тенденції розвитку е-урядування щодо використання інноваційних ресурсів та впровадження ІКТ для надання електронних послуг. Проаналізовано практику країн-лідерів за рейтингом "EGDI", зокрема: Великобританії, Австралії, Південної Кореї та європейських країн щодо впровадження е-урядування. Визначено перспективні напрями розвитку електронного врядування в нашій країні.

Ключові слова: е-урядування, е-уряд, е-послуги, цифровий ринок, ІКТ.

В статье рассматривается современный опыт внедрения электронного управления в развитых странах с целью выявления передового опыта для Украины. Выявлены глобальные тенденции развития электронного правительства по использованию инновационных ресурсов и внедрению ИКТ для предоставления электронных услуг. Проанализирована практика стран-лидеров по рейтингу "EGDI", в частности: Великобритании, Австралии, Южной Кореи и европейских стран по внедрению е-правительства. Определены перспективные направления развития электронного управления в нашей стране.

Ключевые слова: электронное управление, электронное правительство, электронные услуги, цифровой рынок, ИКТ.

The article examines the current experience of introducing e-governance in the advanced countries with a view to identifying best practices for Ukraine. Identified global trends of e-government development in relation to the use of innovative resources and the implementation of ICTs for the provision of e-services. Analyzed practice of leading countries in rating "EGDI", including Great Britain, Australia, South Korea and European countries on introduction of e-governance. Identified promising fields of development of e-governance in our country.

Key words: e-governance, e-government, e-services, digital market, ICT.

Постановка проблеми. Світовий досвід доводить, що електронне урядування надає значні можливості для трансформації системи державного управління в інструмент сталого розвитку разом зі зменшенням часових і ма-

теріальних витрат громадян і бізнесу під час взаємодії з державою, забезпеченням прозорості діяльності органів влади, суттєвим зменшенням бюрократії і корупції, залученням громадян до участі у державних справах.

Вперше у світі терміни «електронне урядування» та «електронний уряд» були використані у США ще 1991 року. З того часу більшість країн світу розробили та впроваджують комплексні програми щодо забезпечення ефективного формування, функціонування і розвитку систем державного управління, заснованих на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення суспільного контролю над нею. Необхідною умовою переходу до е-урядування є широка інформатизація як внутрішніх, так і зовнішніх процесів у звичайній діяльності міністерств, відомств, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

При цьому світова спільнота приділяє значну увагу міжнародному співробітництву у цій сфері з метою створення ефективних моделей управління з урахування специфіки та менталітету тієї чи іншої країни. Так, починаючи з 2003 року відділ державного управління та управління розвитком ООН раз на два роки проводить дослідження для оцінки готовності і можливості національних державних структур у використанні ІКТ для надання громадянам державних послуг, на підставі чого складається рейтинг країн світу за рівнем розвитку електронного уряду. Рейтинг E-Government Development Index-2016 (EGDI) [1] формується виходячи з індексу розвитку електронного уряду на основі оцінки ступеня охоплення та якості інтернет-послуг, рівня розвитку IT-інфраструктури та людського капіталу. Дослідження 2016 року надало нові докази потенціалу в реалізації Плану сталого розвитку 2030 (Sustainable Development Goals, SDG) та його 17 цілей сталого розвитку [2], прийнятого під час Саміту ООН зі сталого розвитку 25.09.2015 р., а також показало глобальну тенденцію щодо використання інноваційних ресурсів та впровадження ІКТ для надання послуг, залучення людей до процесу прийняття рішень і просування послуг, орієнтованих на людей та їхні потреби. У дослідженні проаналізовано тенденції розвитку е-урядування в усьому світі на основі рейтингу E-Government Development Index (EGDI).

Так, за даними рейтингу EGDI-2016, Україна посіла 62-е місце з-поміж 193 країн, піднявшись порівняно з даними попереднього дослідження 2014 року на 25 пунктів. Це суттєве для країни та незначне у світовому масштабі досягнення дає сподівання на формування і розвиток державного е-урядування як ефективного інструмента забезпечення прозорості й ефективності влади, боротьби з корупцією, підвищення якості обслуговування і залучення громадян. Для цього корисно застосовувати успішний досвід інших країн щодо формування і розвитку е-урядування.

Аналіз наукових публікацій. Проблеми розвитку е-урядування в Україні досліджували у своїх роботах багато вітчизняних авторів, а саме І.О. Поліщук, І.В. Матвієнко, О.В. Ємельяненко, І.П. Лопушинський, А.А. Барікова, Є.Ю. Кононова, П.С. Клімущин, О.Б. Кукарін, А.О. Серенко та інші. Їхні праці висвітлюють різні аспекти впровадження е-урядування. Проте за постійних інноваційних процесів країн-лідерів у галузі е-урядування потребують подальшого дослідження перспективні напрями вдосконалення систем електронного надання державних послуг, що і зумовлює **актуальність** цієї тематики.

Мета статті – дослідження та аналіз запровадження кращого світового досвіду впровадження електронного урядування задля виокремлення найбільш успішного досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Нині не існує єдиної стратегії чи то шаблону формування і розвитку електронного урядування. У світі розрізняють дві основні моде-

лі політичної стратегії формування е-уряду: «західну» і «східну» [3]. Східна модель враховує специфіку формування і розвитку системи «електронний уряд» в азіатських країнах. Вона характеризується реформуванням системи державного управління на основі принципів відкритості й прозорості діяльності державних органів. Ця модель з успіхом реалізується в Республіці Корея, Сінгапурі та Японії. Західна модель вибудована на стратегіях формування е-урядування в Америці та європейських країнах. При цьому більшість країн Західної, Центральної та Східної Європи значну увагу приділяють впровадженню ІКТ в адміністративне реформування і сервісне обслуговування громадян, а в США суттєва роль відводиться також вдосконаленню політичної системи.

Цікавим та корисним для запозичення є досвід першої трійки передових за даними рейтингу EGDI-2016 країн.

Так, електронне урядування **Республіки Корея** посіло третє місце у рейтингу ООН EGDI-2016, хоча у рейтингах 2010, 2012 та 2014 років воно займало перше лідерське місце [4]. Світове визнання лідерства Кореї не лише з-поміж азіатських країн, а й на світовому рівні зумовлене створенням сприятливих умов для розвитку ІКТ, зокрема, ефективного, широкопрофільного, постійно вдосконалюваного єдиного інтегрованого порталу країни (www.egov.go.kr). Реалізація реформи зі створення єдиного контактного центру державних служб дозволила здійснювати спілкування з державними органами без потреби особистої (фізичної) присутності клієнта в органах державного управління, забезпечивши при цьому надійний режим роботи із захисту персональних даних онлайн у реальному масштабі часу як для населення, так і для представників бізнесу. Нині інформаційні продукти та послуги відіграють важливу і зростаючу роль в економіці Кореї. Економічне зростання Кореї часто характеризується як диво. Починаючи з доходу на душу населення менше \$100 США в 1960 році, Корея піднімала економічні показники в середньому на 8% щороку протягом наступних п'яти десятиліть. 2017 року дохід на душу населення склав \$29 730 США, а економіка Південної Кореї посіла 11-е місце у світі [5]. Значні успіхи Кореї у галузі ІКТ протягом останніх п'яти десятиліть починались від того, що 1960 року у цій країні стаціонарний телефон мали 0,36 зі 100 мешканців, а це менше однієї десятої частини від тодішніх середньосвітових показників. До 1981 року Корея наздогнала відповідні середньосвітові показники. Зараз Корея веде за собою увесь світ до впровадження новітніх технологій широкосмугового доступу до Інтернету. Зв'язок Mobile WiMAX стандарту 4G вперше був використаний у Південній Кореї в 2006 році, а повністю перехід на цей стандарт мобільного зв'язку був здійснений у країні 2010 року. Загальнонаціональна високошвидкісна мережева інфраструктура за рахунок повсюдного впровадження широкосмугового доступу і збільшення швидкостей підключення до Інтернету для урядових і державних установ дозволила досягти вражаючих результатів. Заплановано у 2018 році розгорнути дослідну експлуатацію мобільної мережі 5G, а повний перехід на 5G закінчити вже до 2020 року, для чого уряд цієї країни на розвиток мережі нового покоління виділяє 1,6 трильйона вон (\$1,5 млрд). Південна Корея є яскравим прикладом того, що країна виросла з низького рівня доступу до ІКТ до світового лідера у цій царині. Безперервні зусилля Південної Кореї у сфері е-урядування та національної інформатизації отримали визнання в усьому світі, а проекти впровадження електронного уряду були реалізовані на засадах традиціоналізму (конфуціанства) та «раціональної бюрократії». Варто зазначити, що сама ідея створення так званого «розумного» уряду належала урядовим колам республіки Корея за тісної участі і безпосереднього кураторства з боку всіх президентів

цієї країни у різні періоди часу. Для реалізації е-уряду, за допомогою якого незалежно від каналів доступу громадяни можуть користуватися простим і безкоштовним доступом до державних послуг, було розроблено єдині стандарти, змінено 40% нормативно-правових актів, що регулювали державне управління та службу, проводяться заходи з вдосконалення поточної законодавчої бази та правового регулювання відповідно до реальних потреб громадян. Це постійний процес, оскільки меж досконалості немає. Як досягнення реалізованого з 2010 року проект е-Government в Кореї незалежними експертами ООН оцінюється, як найкращий у світі.

Австралія у рейтингах EGDI-2016 [6] та EGDI-2014, проведених ООН у галузі е-Government, впевнено тримає лідерські позиції другого місця завдяки узгодженим зусиллям уряду та використанню Стандарту цифрового сервісу (Digital Service Standard) [7] як адаптованого Стандарту цифрових служб уряду Великобританії відповідно до ліцензії Open Government License v2.0. Стандарт цифрового сервісу забезпечує розбудову державних послуг, які мають бути простими, зрозумілими та швидкими. Згідно з вимогами цього стандарту починаючи з 2016 року всі розроблені послуги мають задовольняти 13 критеріям, які спрямовані на гнучкий та орієнтований на користувача підхід, зручність і зрозумілість у використанні, використання відкритих стандартів та загальних платформ, адаптивні методи проектування і дизайну. Все це гарантуватиме користувачам якісну взаємодію з сервісом, незалежно від розміру чи типу пристрою, а також від потужності браузера або пристрою. При цьому всі дані, використовувані та створювані певною сервісною службою, мають бути належним чином юридично та технологічно захищені із забезпеченням конфіденційності користувача. Розроблений за цими критеріями урядовий портал australia.gov.au є надійним джерелом державної інформації для громадськості і державних компаній, поєднуючи в собі інформацію та послуги приблизно 900 веб-сайтів уряду Австралії, а також окремих ресурсів штатів та територій. Зараз уряд Австралії зосередив свої зусилля на стратегічних заходах розвитку глобальних комунікацій, повсюдному розвитку цифрових навичок в освіті, поліпшенні умов цифрового доступу до медичних і громадських послуг та можливостей для працевлаштування.

Великобританія за даними рейтингу EGDI-2016 посіла перше лідерське місце, піднявшись порівняно з попередніми даними EGDI-2014 з восьмої позиції. Ця країна є представницею західної моделі політичної стратегії формування е-уряду.

Стратегічна програма **Великобританії** «Модернізація державної влади» від 1999 року стала ключовим елементом впровадження е-урядування й охопила п'ять мільйонів державних службовців країни [3]. На підставі цієї Стратегії були створені урядовий портал «Великобританія онлайн» (<https://www.gov.uk>), проект «Прямий доступ» (Direct Access), що дозволяє державним органам надавати громадянам у зручний для них час електронний доступ до всіх форм документів, використовувати електронний цифровий підпис для заповнення форм, необхідних для отримання електронних державних послуг. Подальша *ІКТ-стратегія (Government Digital Strategy)* [8] від 2012 року, яка була оновлена 2013 року, сприяла скороченню витрат (на £1,7–1,8 млрд щороку) і підвищенню ефективності державних ІКТ-систем. Вона стала способом вирішення проблем у сфері ІКТ країни шляхом централізації контролю над ІКТ, створення рівних можливостей для програмних забезпечень з відкритим кодом, створення загальнодержавного «магазину додатків», заохочення регулярної звітності міністрів і високопосадовців про хід реалізації ІКТ-проектів і програм. Уряд Великобританії постійно стимулює інновації в

галузі е-урядування та розробив модель взаємодії громадян з державним управлінням, яку було відтворено по всьому світу. Подальші «*Стратегія трансформації уряду*» [9], розрахована на 2017–2020 роки, та «*Цифрова стратегія 2017*» [10] мають на меті створити у Великій Британії цифрову економіку, яка працюватиме для всіх і кожного та забезпечуватиме функціонування першокласної цифрової інфраструктури, щоб кожна людина мала доступ до цифрових служб та могла використовувати їх для прогресування у своїй роботі, у повсякденному побуті для покращення свого здоров'я та добробуту. Запропонована «Цифрова стратегія 2017» складається з семи напрямів, які мають за мету створити у Великій Британії найкращу світову платформу для розбудови е-бізнесу, розвитку новітніх технологій, що забезпечить для економіки країни стаке довгострокове зростання. Так, для створення цифрової інфраструктури світового класу як найважливішої складової частини розвитку і процвітання бізнесу заплановано інвестувати до 2020 року понад £1 млрд у прискорення розвитку загальнодоступного високошвидкісного широкосмугового 4G зв'язку і надшвидкого широкосмугового зв'язку наступного покоління, включаючи оптоволоконний та 5G зв'язок. Крім того, передбачено розгортання безкоштовного Wi-Fi у потягах і в громадських місцях. Партнерська програма «Цифрові навички» надаватиме кожній людині безоплатний доступ до навчання цифровій грамотності з метою набуття базових навичок, необхідних для адаптації спеціалістів до цифрових інновацій та участі у цифровій економіці. Щоб зробити Великобританію найкращим місцем для е-бізнесу передбачені спеціальні урядові програми, які стимулюватимуть розвиток високотехнологічних підприємств у регіонах. До 2020–2021 років планується [9] інвестувати додаткові £4,7 млрд у фінансування досліджень та розробок, щоб забезпечити лідерство британського бізнесу на передових позиціях науково-технічних інновацій. Передбачено створити сприятливі умови для розвитку галузей штучного інтелекту, робототехніки, біотехнології, кібербезпеки, віртуальної реальності, сфер FinTech, GovTech, HealthTech, EdTech тощо. Щоб допомогти кожному британському бізнесу стати е-бізнесом, заплановано фінансування у розмірі £13 млн для стимулювання інновацій та продуктивності цифрового сектору, оскільки світова конкурентоспроможність країни в майбутньому залежатиме від того, як будь-який бізнес використовуватиме найсучасніші ІКТ. Поліцейських передбачено оснастити мобільними пристроями, які надаватимуть можливості на місці злочину сканувати відбитки пальців, аналізувати ДНК та за допомогою спеціалізованих біометричних програмних засобів, звертаючись до бази даних про злочинців, одразу дізнаватись про особу, яка залишила на місці злочину ці біометричні сліди. З метою створення у Великобританії найбезпечнішого місця у світі для життя та роботи в Інтернеті пропонується новий підхід до активного кіберзахисту із залученням Національного центру кібербезпеки (National Cyber Security Centre) та Центру урядового зв'язку Британії (Government Communications Headquarters, GCHQ).

Крім досвіду першої трійки передових за даними рейтингу EGDI-2016 країн, доречно розглянути специфіку досвіду **країн Євросоюзу** щодо створення та розвитку систем е-Government, особливо в рамках обрання нашою державою зовнішньополітичним пріоритетом інтеграцію до ЄС [11]. Робота Ради Європи у сфері е-урядування була започаткована під керівництвом Комплексного проекту «Створення демократичних інституцій» (2002–2004). Протягом наступних років ЄС інтенсивно працював над створенням єдиного цифрового ринку, який охоплює цифровий маркетинг, електронну комерцію та телекомунікації. З метою транскордонної

електронної взаємодії та можливості надання транскордонних е-послуг в ЄС узгоджено правову базу для розвитку е-урядування у формі Директив Європейської комісії, запроваджено нормативи eIDAS (Положення Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу щодо електронної ідентифікації та послуги довіри для електронних транзакцій на внутрішньому ринку) та EIF (Європейські рамки інтероперабельності) [12, 13]. Крім того, для формування необхідного фундаменту розвитку систем е-урядування затверджено перелік з 20 базових послуг, які обов'язкові для запровадження в електронній формі. Відповідно, в усіх країнах Євросоюзу прийняті закони, що охоплюють, як технічні аспекти, так і етичні та політичні питання е-урядування, а саме цифровий підпис, електронну торгівлю, захист даних, розподіл держзамовлень, доступ до інформації тощо. Значна увага приділяється вдосконаленню загальнонаціональних порталів з надання державних е-послуг, налагодженню електронної взаємодії між ними і створенню можливостей для електронного документообігу.

Звіт з е-урядування ЄС від 2016 року [14] свідчить, що публічні загальноєвропейські е-послуги стають все більш доступними, проте зростання є нерівномірним і значна частина країн ЄС все ще відстає. Лідером Євросоюзу за доступністю цифрових послуг у звіті визнано Мальту. За оцінками Єврокомісії, Мальта, Естонія, Австрія, Португалія та Фінляндія є передовими країнами ЄС за рівнем розвитку і доступності онлайн-державних послуг. Останні три місця з кінця рейтингу займають Румунія, Угорщина і Чехія. У середньому по ЄС доступність державних послуг онлайн склала 81%, а отже, сучасна Європа успішно створює інклюзивне цифрове суспільство, в якому громадяни володіють необхідними навичками доступу до можливостей Інтернету, що підвищує їхні шанси на оптимальне працевлаштування, освіту, ділову та соціальну активність.

Цифрова стратегія єдиного ринку для Європи [15] ставить за мету створення єдиного цифрового ринку (Digital Single Market, DSM) [16], усунення наявних міждержавних перепон та перехід від 28 національних ринків до єдиного. Це може принести об'єднаній Європі додаткові € 415 млрд щорічно і створити сотні тисяч нових робочих місць. Нині DSM розглядається як основний актив Європи, спрямований на адаптацію європейського суспільства, перехід бізнес-середовища до нових умов ведення діяльності на міжнародній арені. Згідно з дослідженнями McKinsey Global Institute протягом минулого десятиліття транскордонні потоки даних зросли у 45 разів, а до 2020 року вони зростуть ще у 9 разів [17]. У торговельній політиці ЄС також відчутно посилюється роль ІКТ. Європейці прагнуть забезпечити ефективний розвиток різних секторів економіки, що використовують цифрові технології для інновацій, щоб вони залишалися конкурентоспроможними на глобальному рівні.

Європейський план дій щодо електронного уряду на 2016–2020 роки [18] містить 20 стратегічних заходів щодо послідовної е-трансформації уряду, модернізації державного управління, створення єдиного цифрового ринку, усунення наявних цифрових бар'єрів та запобігання фрагментації, що виникає в контексті модернізації державних адміністрацій. Передбачено тісну співпрацю з громадянами та підприємствами з метою надання високоякісних послуг. План дій підтримуватиме координацію та співпрацю на рівні ЄС щодо спільних зусиль між державами-членами та Комісією для поліпшення доступності та якості е-послуг, що призведе до швидких, дешевих та орієнтованих на користувачів цифрових публічних послуг. Комплексний, уніфікований підхід до створення та розбудови систем е-урядування у кожній з країн ЄС зможе усунути значну кількість зайвих дій та величезних витрат на створен-

ня розрізнених дублюючих проєктів і потенційно прискорити прогрес створення ефективно діючої системи з надання державних е-послуг.

З іншого боку, переваги застосування е-урядування, які сприяють кардинальному поліпшенню ефективності державного сектору, скороченню витрат на державні адміністрації, поліпшенню бізнес-процесів та оздоровленню національних економік, планується враховувати й використовувати урядами економічно розвинених країн ЄС, які вже стикаються з проблемами старіння населення, що тільки посилюватимуться в найближчі десятиліття.

У дослідженнях ООН [1] відзначено стрімке зростання кількості країн, які розгортають єдині інформаційні платформи для надання широкого спектра державних е-послуг для всіх без винятку верств населення країни. Так, у 2003 році лише 45 країн мали єдині платформи і 33 країни надавали онлайн-транзакції. Станом на 2016 рік вже 90 країн пропонували портали єдиного входу на сервіси публічної інформації та онлайн-послуг, а 148 мали принаймні одну форму онлайн-транзакційних послуг. Отже, все більше країн докладають зусиль щодо впровадження е-урядування із забезпеченням всеохоплюючих, ефективних державних е-послуг та прозорості державних інституцій.

Висновки і пропозиції. Аналіз передового світового досвіду з формування і розвитку електронного урядування вказує на схожі риси східної і західної моделей – пріоритетну орієнтацію на потреби громадян як споживачів державних е-послуг та забезпечення відкритості і прозорості діяльності органів держуправління. Зазвичай стадії вдосконалення систем е-урядування та концепції реалізації е-уряду розвиваються в напрямі від використання онлайн-сервісів і широкого використання ІКТ для надання державних послуг до трансформації політичних інститутів, принципів і механізмів, які передбачають модернізацію форм і сфери впливу громадян на процес прийняття та реалізації управлінських рішень. Та, незважаючи на схожі риси східної і західної моделей політичної стратегії, кожна держава формує системи е-урядування з урахуванням своїх економічних, соціальних і політичних інтересів, розробляє і на постійній основі вдосконалює механізми впровадження електронного урядування.

Використання передового світового досвіду з розбудови е-урядування дозволить нашій державі якнайшвидше надолужити відставання у цій сфері, подолати наявні прогалини та уникнути ризиків, пов'язаних із взаємодією всіх підрозділів у межах суб'єкта державного сектору і навколо нього у переході на цифрові платформи. Відповідно до Угоди про Асоціацію з ЄС Україна має провести реформи з розвитку електронних сервісів, спростити впровадження та застосування електронної ідентифікації та верифікації. Крім того, для вдосконалення е-урядування владі варто приділити значну увагу розширенню спектра інтегрованих і пов'язаних е-послуг за рахунок впровадження у повсякденну практику різного роду мобільних додатків. Важливо вдосконалити шкільну цифрову інфраструктуру у регіонах, інвестувати у мережу підвищення комп'ютерної кваліфікації вчителів та керівників шкіл. Під час модернізації транспортної інфраструктури використання ІКТ дозволить зробити транспортну інфраструктуру розумнішою, доступнішою і зручнішою для пасажирів. Повсюдне використання високоякісних цифрових інструментів, методів і технологій дозволить поліпшити життєво важливі суспільні послуги: від індивідуальних послуг у сфері охорони здоров'я до більш безпечного догляду за людьми похилого віку вдома, до індивідуального навчання в освіті та доступу до культури. Використання потенціалу ІТ для радикального підвищення ефективності суспільних послуг дозволить забезпечити краще обслуговування громадян за нижчою ціною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. UN E-Government Survey 2016. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016>.
2. Sustainable Development Goals. 17 goals to transform our world. URL: www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals.
3. Абдуллаева Г. Мировой опыт формирования и развития системы «Электронное правительство» / Гульчехра Абдуллаева, Махлиёхон Васиева. URL: <http://ictnews.uz/28/08/2017/e-gov-4>.
4. UN E-Government Survey 2016. Republic of Korea. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/138-Republic-of-Korea>.
5. World GDP Ranking 2017. GDP by country. URL: <https://knoema.com/sijweyg/world-gdp-per-capita-ranking-2017-data-and-charts-forecast>.
6. UN E-Government Survey 2016. Australia. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/9-Australia/dataYear/2016>.
7. Digital Service Standard. URL: <https://www.dta.gov.au/standard>.
8. Policy paper «Government Digital Strategy». URL: <https://www.gov.uk/government/publications/government-digital-strategy>.
9. Policy paper «UK Digital Strategy 2017». URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-digital-strategy/uk-digital-strategy>.
10. Policy paper «Government Transformation Strategy 2017–2020». URL: <https://www.gov.uk/government/publications/government-transformation-strategy-2017-to-2020/government-transformation-strategy>.
11. Трофименко О. Г. Аналіз світового досвіду впровадження систем електронної податкової звітності. Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. Ужгород, 2014. № 8. С. 159–162. URL: http://pap.in.ua/8_2014/47.pdf.
12. Трофименко О.Г. Електронне врядування в Україні у контексті розвитку інформаційного суспільства / Трофименко О.Г., Логінова Н.І., Буката Л.М. Порівняльно-аналітичне право: електронне наукове фахове видання. Ужгород, 2016. – № 1. С. 231–234 URL: http://pap.in.ua/1_2016/70.pdf.
13. Трофименко О. Г. Аналіз законодавчої бази щодо впровадження електронного врядування в Україні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р.): у 2 т. Т. 1. Одеса: Юридична література, 2016. С. 572–574.
14. EU eGovernment Report 2016 shows that online public services improved unevenly. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-egovernment-report-2016-shows-online-public-services-improved-unevenly>.
15. A Digital Single Market Strategy for Europe. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/2-years-on-dsm_en_0.pdf.
16. The Digital Single Market. URL: https://www.eu2017.ee/sites/default/files/2017-09/EC%20for%20TDS_The%20Digital%20Single%20Market%20Strategy.pdf.
17. Черніков Д. Європа формує Єдиний цифровий ринок. Чому Україна поза ним? URL: www.ukrinform.ua/rubric-economy/2364078-misia-ocifruvati-ekonomiku-strategia-edinogo-cifrovogo-rinku.html.
18. European eGovernment Action Plan 2016–2020. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-egovernment-action-plan-2016-2020>